ΑΛΦ. *(Προσερχόμενος τῇ Λουίζῃ ἵνα ἀποχαιρετήσῃ δῆθεν αὐτὴν.)* Ἐπαναβλεπόμεθα ἐδῶ, εἰς τὰς τρεῖς. *(ἐξέρχεται)*

ΙΣΙΔ. (κατ' ἰδίαν) Μένω λοιπὸν χωρὶς λεπτὸ. Πῶς νὰ κάμω; νὰ ζητήσω τῆς Θηρεσίας; ποτέ... θὰ εὕρω κἀνένα τρόπον. *(ἀναχωρῶν)*

ΘΗΡ. Ποῦ πηγαίνεις;

ΙΣΙΔ Ἔχω μιὰ μικρὴ δουλειά.

ΘΗΡ. Ἔχεις καὶ ὑποθέσεις, ἔ; *(σύρουσα αὐτὸν κατὰ μέρος)* Τί σοὶ ἔλεγεν ὁ κύριος Ἀλφρέδος;

ΙΣΙΔ. Ὁ κύριος Αλφρέδος; *(ἡ Λουίζα προσέχει).*

ΘΗΡ. Ναί,... ἐκεῖ, πρὸ ὀλίγου.

ΙΣΙΔ. Ὦ! ἀνοησίαις.... κουταμάραις.... *(ἀναχωρῶν)*

ΘΗΡ. Ἀλλὰ στάσου λοιπὸν, σοὶ ἐπαναλαμβάνω, καὶ εἰπέ μοι τὰ πάντα.

ΛΟΥΙ. Ναὶ, ναὶ, ἀδελφέ μου.

ΙΣΙΔ. Διατί εἶσθε τόσῳ περίεργαι;

ΘΗΡ. Ὁμίλει... τὸ θέλω.

ΙΣΙΔ. Λοιπὸν ἀφοῦ τὸ θέλετε... δὲν σᾶς τὸ εἶπα; θέλει νὰ κάμῃ μίαν ἀνοησίαν... Νὰ νυμφευθῇ.

ΛΟΥΙ *(ταραχθεῖσα)* Νὰ νυμφευθῇ;

ΘΗΡ. *(ὡς ἄνω)* Τί λέγεις; αὐτός;

ΙΣΙΔ. Ἐξαίρετα· εὐχαριστήθητε τώρα; τὰ ἐμάθατε ὅλα; Ἀγαπητή μου μητέρα, ὡραία μου ἀδελφὴ, ἔχετε 'γειὰ. (καθ' ἑαυτὸν) *Ῥαβουρδὲρ, θὰ σὲ πιάσω. (ἐξέρχεται.)*

ΛΟΥΙ. Θεέ μου, Θεέ μου! ἀποθνήσκω. *(ρίπτεται ἐπί τινος ἕδρας)*

ΘΗΡ. Ἀδελφή μου, Λουίζα μου.... (καθ' ἑαυτὴν) *Εἶνε ἄραγε δυνατόν; ὦ! δυστυχεῖς ἡμεῖς διὰ παντός! (τρέχει πρὸς βοήθειάν της.)*

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ Α'. ΠΡΑΞΕΙΣ

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ

(ἰδιαιτέρα ἐκ Λονδίνου ἀλληλογραφία.)

Φίλτατε μοι Γεώργιε.

Ἰδού με τέλος πάντων μὲ τὸν κάλαμον ἀνὰ χεῖρας ὅπως ἐπιστείλω Ὑμῖν ὀλίγας λέξεις... Μέγα ἔχετε δίκαιον παραπονούμενοι ἐπὶ τῇ τοσοῦτον παραταθείσῃ σιγῇ μου. Μέγιστον δὲ ἀποδίδοντες τὴν καθυστέρησιν ταύτην μᾶλλον εἰς τὴν ἀμέλειάν μου, ἢ εἰς τὰς ἐπασχολήσεις μου. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι «ὁ χρόνος ἔστι χρήματα» «Time is money «καὶ ὅτι» δεῖ δεῖ χρημάτων καὶ ἄνευ τούτων οὐδὲν δυνατὸν γενέσθαι»· πλὴν μήπως ἄρα γε δὲν ἠδυνάμην νὰ ὑποκλέψω ὥρας τινὰς ἐκ τῶν τῆς ἀναπαύσεώς μου καὶ νὰ ἐντρυφήσω συνδιαλεγόμενος μακρόθεν μεθ' ὑμῶν; Ἢ μήπως δὲν ἠδυνάμην νὰ ἀφιερώσω στιγμάς τινας εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ «Ζακυνθίου Ἀνθῶνος»; Ἀτυχῶς ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἡ ποικιλία τῶν ἀντιπειμένων, τὸ ἄτερμον τῶν ἀποστάσεων, τὸ πολυάσχολον τῶν ἐργασιῶν ἀποσπῶσι τὴν προσοχήν Σου καὶ ἀνεπαισθητεὶ ἀναρπαζουσι τὰς στιγμὰς, τὰς ὥρας καὶ τὰς ἡμέρας Σου.

Ἄλλως ἤδη ἡ ἐποχὴ ἐπροχώρησε καὶ ὁ «Ἀνθὼν» τῆς Ζακύνθου δὲν χρήζει πλέον καλλιεργείας. Ἡ ἐπιστημονικὴ τοῦ καθηγητοῦ καὶ φιλοσόφου γέροντος δίκελλα, ὁ τεχνήεις καὶ ἀριπαγὴς τοῦ πολυμούσου Μέμνωνος λίσγος, ἡ ἀνεξάντλητος καὶ ἀρδευτικὴ τοῦ μουσο-

Σ. Ζ. Α. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐστάλη πρὸς τὸν συνάδελφον ἡμῶν Γ. Κ. Σφήκαν ἀπὸ τοῦ παρελθόντος Ἰουλίου. Δυσκολίαι σχεδὸν ἀνυπέρβλητοι παρουσιάσθησαν ἔκτοτε ὡς πρὸς τὴν ἔκδοσιν τοῦ «Ἀνθῶνος,» τὰς ὁποίας διὰ τοῦ παρόντος φυλλαδίου ἐκτίθεμεν τοῖς ἡμετέροις Κ. Κ. συνδρομηταῖς. Ἕνεκα τῶν ρηθεισῶν δυσκολειῶν ἐπῆλθε ἀταξία περὶ τὴν ἔκδοσιν τῶν φιλλαδίων καὶ ἰδοὺ τὸ τοῦ Ἰουνίου ἐκδίδοται περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Νοεμβρίου. Τὴν ἐπιστολὴν λοιπὸν τοῦ περιπαθοῦς καὶ μουσολάτρου φίλου ἡμῶν κ. Ρουσσιάνου ἀσμένως δημοσιεύουσα σήμερον ἡ Σύνταξις πέποιθεν ὅτι προσφέρει τοῖς ἀξιοτίμοις Κ.οις Συνδρομηταῖς Με λέτην ἀξίαν μελέτης.

τραφοῦς φίλου ἀντλία, ἡ εὐφάνταστος τῶν λογίων καλλαισθησία, τὰ ἄπαλὰ τοῦ πολυμαθοῦς ἱστοριογράφου σπέρματα, καὶ ὁ θερμὸς καὶ ζωογόνος τῆς Ζακύνθου ἥλιος ἐρριζοβόλησαν, ἐχλόαναν καὶ καθωράϊσαν τὸν «Ἀνθῶνα» ἐπὶ τοὺς μυροβόλους τοῦ ὁποίου κάλυκας καὶ τοὺς εὐθαλεῖς καὶ δροσεροὺς κλάδους ἱπταμένη ἡ ἀηδὼν τοῦ Ἀριστείδου συναναπέμπει τοὺς γλυκεῖς καὶ εὐμελεῖς λαρυγγισμούς της.

Βλέπεις ὅθεν ὅτι τὰ ἄνθη δρέπονται, δὲν καλλιεργοῦνται τὸν Μάϊον, τὰ ὀλίγα δὲ, ἅτινα θὰ μοὶ ἐπετρέπετο νὰ καλλιεργήσω ἀνθύλλια, οὐδὲ θὰ εἶλκυον κἂν τὴν προσοχὴν τῶν φιλομούσων ἀναγνωστῶν καὶ τῶν ἐρατεινῶν ἀναγνωστριῶν τοῦ ἀξιολόγου Περιοδικοῦ Σας. Ἀλλ' ὄχι, δὲν πρέπει καὶ ἐξ ὁλοκλήρου νὰ ἀποθαρρύνωμαι. Πρὸ διετίας ἤδη ἐκτυλίσσεται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου βαρυαλγὲς καὶ πολύπικρον δρᾶμα. Διατὶ τάχα νὰ μὴ τὸ ἀφηγηθῶ πρὸς τὰς ἁβρὰς ἀναγνωστρίας τοῦ «Ἀνθῶνος» ἀφοῦ περὶ γυναικὸς πρόκειται, καὶ ἅπαξ ἐν τῷ Ἀνθῶνι μετὰ σπουδῆς ἤρξατο συζητούμενον τὸ περὶ γυναικὸς δυσερεύνητον καὶ ἀνεξάντλητον ζήτημα ; . . Πιθανὸν ἐν τῇ ἀφηγήσει μου νὰ μὴ ἑλκύσω τὰ μειδιάματά των. Τίς οἶδεν ὅμως μὴ ἑλκύσω τὴν προσοχὴν, ἢ τὴν καρδίαν των, ὅπερ δὴ καὶ τὸ σπουδαιότερον ; . . .

Ἄφες λοιπὸν καὶ ἄλλοτε θὰ ἐπιστείλω τι πρὸς τὸν «Ἀνθῶνα» Σήμερον δὲ ἐπιτρέψατέ μοι νὰ ἀπασχολήσω ὑμᾶς ἐπ' ὀλίγον.—Ἀλλὰ τί πρῶτον τί δ' ὕστατον νὰ σᾶς εἴπω ; Ἐν χώρᾳ ἣν δυνάμεθα βεβαίως νὰ ἀποκαλέσωμεν τὸν «θησαυρὸν τοῦ κόσμου» πόθεν ἀρκτέον οὐδ' ὅποι παυτέον ἐστίν. Πλὴν θὰ μοὶ εἴπητε ἴσως—ἔ ! καὶ λοιπὸν τριῶν ἤδη ἐτῶν ὁλόκληρος διαμονὴ δὲν ἤρκεσεν ὅπως θησαυρίσητέ τι κατὰ διάνοιαν ἐν τῇ μεγαλουπόλει ταύτῃ τοῦ Λονδίνου ;—Τὰ βασιλικὰ μέγαρα, τὰ ἀπέραντα καὶ δυσερεύνητα μουσεῖα, τὸ Κρυστάλλινον Παλάτιον, τὰ νεώρεια, τὰ ναυπηγεῖα, αἱ παντοῖαι ἐκθέσεις, οἱ Ναοὶ, τὰ μνημεῖα τὰ ἀγάλματα τὸ Hyde ParK, οἱ παράδεισοι, ὁ Ζωολογικὸς Κῆπος, ὁ Γίγας Πύργος, τὸ Monument τὰ θέατρα, ἡ Madame Tussuad αἱ παμμεγέθεις τράπεζαι, τὰ Woolwich, οἱ ὑπὸ γῆν καὶ ποταμὸν σιδηρόδρομοι, αἱ κρεμασταὶ γέφυραι, τὰ νοσοκομεῖα, τὰ πτωχοτροφεῖα, τὰ ἐργαστήρια, αἱ ἀποθῆκαι, τὰ ἱπποδρόμια, αἱ λεμβοδρομίαι, τὰ ἀπειροπληθῆ καθιδρύματα, ὁ λαβύρινθος τῶν ὁδῶν, ἡ ἔκτασις τῆς χώρας, ὁ ὄγκος τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ ἄμεσος σύνδεσις τῆς συγκοινωνίας, ὁ ἀεικίνητος Τάμεσις, ἡ ἀστυνομία τῆς πόλεως, τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν κατοίκων, τὰ βασιλικὰ πρόσωπα, ἡ μεγαλόσχημος ἀριστοκρατία, αἱ πειναλέαι καὶ ρακένδυτοι ὁμάδες· ταῦτα πάντα καὶ τόσα ἄλλα ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς οὐδὲν ἀπολύτως παρέχουσι δυνάμενον νὰ ἑλκύσῃ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ γράμμα τοῦ ἐξ Ἀνατολῶν εἰς δυσμὰς κατερχομένου; Ἢ τεθαμβωμένοι, ἠδύνασθε νὰ μοὶ εἴπητε, ἐκ τῶν ἀναλαμπῶν καὶ τοῦ φωτὸς τοῦ ἡμερησίου τῆς Ἀνατολῆς Ἀστέρος καμμύετε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπὸ τὸ συνηρεφὲς σκότος τῶν ὁμιχλῶν τοῦ Νοεμβρίου καὶ τὸν θόρυβον τῆς χρυσορρόου δυάδος τοῦ Lombard καὶ Thread-Needle Street(*) Ἀλλ' ἔστω ὅτι ταῦτα πάντα μικράν τινα ἐμποιοῦσιν ὑμῖν ἐντύπωσιν, ἥκιστα δὲ δύνανται νὰ κορέσωσι τὴν ἄπληστον ἡμῶν μεγαλοπραγμονύνην. Πρὸς θεοῦ δὲν μᾶς λέγετέ τι τοὐλάχιστον περὶ τοῦ Πανερμείου αὐτοῦ «Ἄστεως City» οὗ συγκεντροῦντος τοὺς πόρους, τὰ προϊόντα, τὰ κεφάλαια, τὴν ἐμπορίαν, τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸν πλοῦτον τοῦ ἑνὸς καὶ ὅλων ὁμοῦ τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης ; Ἢ ἂν δὲν νομίζετε ἀπὸ σκοποῦ καὶ τοῦτο, δὲν μᾶς λέγετε κἂν

(*) Παρὰ ταῖς ἄνω ὁδοῖς ὑπάρχουσιν αἱ σημαντικώτεραι Τράπεζαι, ἐν αἷς τὸ Banh of England καὶ τὸ Royal Exchange.

μήπως *Σᾶς ἐβαυκάλισε σεπτή τις ὡραιότης*, καὶ ὑπὸ τὴν ἀνατολὴν τοῦ μειδιάματος ἐκείνου ἐλησμονήσατε τὸν οὐρανὸν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸ καθῆκον ὅπερ μεθ' Ἡμῶν φέρετε τοῦ νὰ πολλαπλασιάσητε τὸ τάλαντον ὅπερ ἡ μήτηρ Πατρὶς ὡς εἰς ἀγνὸν τέκνον της Σᾶς ἐκληροδότησεν; Ἄπαγε, φίλτατέ μοι Γεώργιε. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα χρηζουσι καὶ *κόπου πολλοῦ καὶ χρόνου μακροῦ καὶ δαπάνης οὐ σμικρᾶς καὶ τύχης λαμπρᾶς*. Ἡμεῖς δὲ ἐν τῇ περιεκτικῇ μικρότητί μας ὡς *μὲν δυνάμεθα οὐ βουλόμεθα, ὡς δὲ βουλόμεθα οὐ δυνάμεθα*. Ἔπειτα τίς οἶδεν; ἴσως περὶ αὐτῶν κἄποτε γράψω κἄτι ἐν τῷ Ἀνθῶνι ἢ ἀλλαχοῦ. Σήμερον δὲ θὰ προετίμων νὰ ῥίψω κρύφα φευγαλέον τι βλέμμα ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, ἄπαξ ἄνθη μὲν καὶ ῥόδα δὲν ἔχω ἵνα ῥίψω ἐπὶ τῆς ἀτραποῦ ἣν διέρχεται, τὰ δάκρυα δὲ ἅπερ οἱ ὀφθαλμοί μου ἔκλειον ἐχύθησαν χειμαῤῥηδὸν ἐπὶ τῶν ἀπελθουσῶν συμφορῶν μου!

Δυσκόλως, ἐννοεῖς, ἄριστέ μοι φίλε, ἐπιλαμβάνεταί τις τοῦ δυσχεροῦς καὶ ἀκανθώδους ἅμα ἀντικειμένου τῆς κοινωνιολογίας μιᾶς οἱασδήποτε χώρας, χωρὶς νὰ προσκρούσῃ, ἔστω καὶ ἐπὶ μικρὸν, ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ αὐτῆς φάσματος. Θὰ ἀπορεῖς δὲ βεβαίως πῶς κατὰ προτίμησιν παντὸς ἄλλου ἀντικειμένου προηλείφθην ἐπὶ τοιούτου θέματος, στενῶς ἄλλως συνδεδεμένου μετὰ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως καὶ τῆς κυβερνήσεως τῆς χώρας περὶ ἧς πρόκειται. Γνωρίζεις τὴν ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἀποστροφήν μου πρὸς τὰ πολιτικά. Ἠξεύρεις δὲ, εἴπερ τις ἴσως καὶ ἄλλος, ὅτι ἐκ συστήματος ἀπέσχον ἀνέκαθεν πάσης περὶ τὰ τοιαῦτα συνεπαφῆς καὶ ἀναμίξεως. Ἴσως καὶ ἦτο καὶ εἶναι πεπλανημένη ἰδέα, πλὴν οὐδὲ ἀπλανὲς ἢ μόνιμον εἶναι τὸ παρ' ἡμῖν διέπον σύστημα, *Δυσὶν κακοῖν προκειμένοιν τὸ μὴ χεῖρον βέλτιστον*. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις ἐφρόνουν ὅτι καὶ φρονιμώτερα καὶ πρακτικωτέρα θὰ ἐξηλέγχετο ἡ ἀποχὴ μᾶλλον ἢ ἡ συμμέθεξις. Δὲν μὲ λανθάνει ὅτι καὶ Σεῖς τὸ αὐτὸ μετ' ἐμοῦ περίπου ἠκολουθήσατε δόγμα. Ἀτυχῶς ὅμως ὡς βαίνουσιν ἤδη τὰ πράγματα πᾶσα ἀποχὴ θὰ ἐθεωρεῖτο ἐθελοκακία ἵνα μὴ τι χεῖρον εἴπωμεν. Ἡ ἀπὸ τῶν πολιτικῶν ἀποχὴ τῆς ὑγιεστέρας τῆς χώρας μερίδος, καίπερ ὑπαγορευομένη ὑπὸ τῆς ἀνάγκης καὶ τῆς συνέσεως, ὑπεκλόνισε τὰς βάσεις τῆς πολιτείας καὶ παρήγαγε τὸ φάσμα τῆς ἀποκεντρώσεως, ὑπὸ τὸ φόβητρον τοῦ ὁποίου παρέλυσαν καὶ πολιτεία καὶ πολιτευόμενοι. Ἐπέστη ὁ χρόνος καθ' ὃν ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπιδράσεως τῆς μερίδος ταύτης κατέστη καὶ ἀναγκαία καὶ ἀναπόφευκτος. Ὑμεῖς δὲ καθὸ λάτραι τῆς ἱερᾶς τοῦ δημοσιογράφου λειτουργίας, ἐξάρατε ἐφ' ὅσον ἔνεστι τὸ φρόνημα, καὶ ἐμψυχώσατε τὸ αἴσθημα ὅπερ δύναται ἡμέραν τινα, ἔστω καὶ ἀπωτάτην, εἰς ἀσφαλῆ καὶ ἀκίνδυνον ὅρμον νὰ ὁδηγήσῃ τὸ σκάφος τῆς πολιτείας.

Εἶναι ὅλως διόλου περιττὴ ἡ ἰδέα, ἣν καὶ Ὑμεῖς νομίζω ἐγκολποῦσθε, ὅτι ἓν περιοδικὸν σύγγραμμα μόνην καὶ ἀπόλυτον ἀποστολὴν ἔχει, τὰ φιλολογικά. Οἰκτιρμοῦ ἄξιοι βεβαίως θὰ ἦσαν οἱ λόγιοι ἀποδυόμενοι εἰς τὴν κονίστραν τοῦ πολιτικοῦ κομματισμοῦ καὶ τῶν ἀποχρώσεων. Σωτῆρες ὅμως θὰ ἀπεκαλοῦντο οἱ δυνάμενοι νὰ διδάξωσιν ἀληθεῖς πολιτικὰς ἀρχὰς καὶ ὑγιῆ κοινωνικὰ φρονήματα εἰς λαὸν, ὅστις κέκτηται μὲν ἀπείρων ὅσων πλεονεκτημάτων, ἀλλ' ὅστις ἐτάφη ζῶν ἐν τῷ ἐρέβει τῆς σοφιστείας, τοῦ φανατισμοῦ, τῆς ἐπιπολαιομαθείας καὶ τῆς οἰήσεως. Οἱ λαοὶ οὐδὲ προάγονται, οὐδὲ ἀναπτύσσονται ἐν βραχεῖ χρόνου διαστήματι. Λαὸς ὅμως οἷος ὁ Ἑλληνικὸς, μετὰ ἡμίσειαν ἤδη ἑκατονταετηρίδα ἐλευθέρας ἀσκήσεως τῶν ἠθικῶν καὶ ὑλικῶν αὐτοῦ δυνάμεων, καὶ νὰ ἐπιτελέσῃ καὶ νὰ προσδοκᾷ ἠδύνατο κἄτι τι ἀγαθώτερον δι' ἑαυτὸν καὶ τὴν πατρίδα. Ἀλλὰ πῶς καὶ πόθεν νὰ ἀρυσθῇ τᾶς δυ-

νάμεις; Τί δύναταί τις νὰ περιμένῃ ἐξ ἑνός οἱουδήποτε καὶ μόνου ἀτόμου, οὐδεμιᾶς τυχόντος πρακτικῆς ἀγωγῆς καὶ ἐκπαιδεύσεως; Ἢ ἐνομίσαμεν ὅτι τὸ *Πανεπιστήμειον* καὶ τὰ ὀλίγα ἐν τῇ πρωτευούσῃ καὶ ταῖς ἐπαρχίαις διεσπαρμένα γυμνάσια καὶ σχολεῖα δύνανται νὰ ὦσιν ἱκανὰ ὅπως ἐκπαιδεύσωσι καὶ ἐκπολιτίσωσιν ὁλόκληρον λαὸν, ἀφεθέντα δίκην ὀρφανῶν ἐγκαταλελειμμένων εἰς τὰς χεῖρας ὁτὲ μὲν κληρικοῦ τινος, ὅτε δέ τινος ἐξ ἐκείνων οὓς λίαν προσφυῶς ὁ φιλαλήθης διδάσκαλος ἀποκαλεῖ *δασκαλάκια*; Ἢ τάχα ὀλίγαι τινὲς δεκάδες ἑκατοντάδων πολιτῶν δυναμένων νὰ φοιτῶσιν εἰς τὰ σχολεῖα ταῦτα ἀποτελοῦσι τὸν ὄγκον τῆς κοινωνίας καὶ τὴν πλειάδα τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ! Ὦ! φίλτατέ μοι Γεώργιε, ἂν νομίζητε ὅτι ἐξυπηρετεῖτε ὑψηλόν τινα καὶ ἀγαθοεργὸν σκοπὸν ἐν τῇ καλλιεργείᾳ τῶν γραμμάτων, ὦ! μὴ ἀμφιβάλλετε, παρακαλῶ, ὅτι πᾶν ὅ,τι δύνασθε νὰ καταθέσητε ἐπὶ τῇ ἐγέρσει τοῦ μεγάλου καὶ οὐρανομήκους τῆς κοινωνίας καθιδρύματος ἀνυψοῖ καὶ ὑμᾶς καὶ τὸν λαὸν τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖτε μέρος. Μὴ ἀπορῆτε ὅθεν ἂν μὲ βλέπετε ἀποδυόμενον εἰς τὴν παλαίστραν ταύτην, μὴ ἀποθαρρύνεσθε δὲ ἐκ τῶν ὀλίγων καὶ ἀσθενῶν δυνάμεών μας. Μόνον διὰ θυσιῶν καὶ καμάτων ἐπιτυγχάνεταί τι ἄξιον λόγου ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς αἰῶνι. Ἄρατε λοιπὸν καὶ ὑμεῖς τὰς πύλας εἰς τὴν ἔμφρονα καὶ ἀπρόσωπον συζήτησιν, περὶ τῶν χρεῶν τῶν πολιτῶν καὶ τῶν καθηκόντων τῆς Κυβερνήσεως. Δύο τινὰ ἀποτελοῦσι τὰ ἔθνη, Λαὸς καὶ Κυβέρνησις. Καὶ ἀφιλοκερδὴς ἐκ μέρους ἀμφοτέρων ἐνέργεια δύναται βαθμιαίως μὲν ἀναμαρτήτως ὅμως νὰ προαγάγῃ καὶ τὰ ἄτομα καὶ τὰς οἰκογενείας καὶ τοὺς δήμους καὶ τὰς ἐπαρχίας καὶ τὸ ἔθνος καὶ τὴν Πατρίδα. Ἐκτὸς τούτου αἱ κοινωνίαι, βλέπετε, ἀπόλυτον ἔχουσιν ἀνάγκην διαρκοῦς καὶ ὑγιεστάτης ἠθικῆς τροφῆς καὶ διαπλάσεως. Μία τῶν πηγῶν τούτων τυγχάνει βεβαίως οὖσα καὶ ἡ δημοσιογραφία! Ἐξ αὐτῆς δέον ὁ μὲν ἐργάτης, ὁ βιομήχανος, ὁ χειρώναξ νὰ θηλάζῃ καθ' ἑκάστην ἄδολον τὸ γάλα, διὰ τὸ ὁποῖον δυστυχὴς συνεισέφερε τὸν ἱδρῶτα τοῦ προσώπου καὶ ἐν ἀνάγκῃ τὸ αἷμα τῆς καρδίας του· ὁ ἔμπορος δὲ, ὁ ἐπιστήμων, ὁ κτηματίας, ὁ τραπεζίτης, ὁ κεφαλαιοῦχος, ὁ ἐργοστασιάρχης νὰ κανονίσῃ τὴν θέσιν του πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων, νὰ ἴδῃ ποῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ ποῦ τὸ πονηρὸν ἔγκειται. Καὶ τὸ μὲν τῇ κοινῇ συμπράξει νὰ ἐξαίρῃ καὶ περιθάλπῃ τὸ δὲ νὰ συντρίψῃ καὶ κατακερματίσῃ. Ἀτυχῶς παρ' ἡμῖν ἡ ἐφημεριδογραφία ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐτράπη πορείαν, ἣν οὐδὲ νὰ θίξῃ τις θὰ ἐπεθύμουν, οὐδὲ νὰ εὐχηθῶ θὰ ἠγόμην καὶ αὐτοῖς ἔστω τοῖς ἀποκλήροις τῆς Ἑλλάδος τέκνοις. Οἱ Λαοὶ δὲν διαφωτίζονται, δὲν χειραγωγοῦνται μόνον διὰ τῶν μικρῶν ἐν θεωρίᾳ φώτων, ἅπερ οἱ ὀλίγοι ἀπὸ τῆς διδασκαλικῆς ἕδρας ἀρύονται. Μυρία ὅσα καὶ ἄπειρα ὑπάρχουσι μέσα πρὸς μετάδοσιν τῶν φώτων τοῦ κοινοῦ νοὸς πρὸς τοὺς παιδείας καὶ ἀγωγῆς χρήζοντας Λαούς. Ἀπὸ τῆς γραμματικῆς καὶ τῆς ἀναδιφήσεως τῶν κλασικῶν δὲν ἐξήρτηνται αἱ πρακτικαὶ γνώσεις, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ φύραμα τοῦ θετικισμοῦ καὶ τῆς εὐημερίας τῶν κοινωνιῶν. Ἅπαξ δὲ ἡ ἐφημεριδογραφία, ὁ λαμπτὴρ οὗτος τῆς διαφωτίσεως τῆς κοινῆς γνώμης μεταδίδει τὸ ἠλεκτρικὸν φῶς του ἐπὶ ὅλως ἀτάκτου καὶ πεπλανημένου σοστήματος, ὦ! δέον πηγή τις ἑτέρα νὰ ἀναβλύσῃ ὀλίγα ἔστω πλὴν διαυγῆ ἄδολα νάματα πρὸς Λαὸν ὅστις διψαλέος καὶ ἀκόρεστος ποθεῖ πλέον τὴν λύσιν τοῦ γρίφου εἰς τὸν ὁποῖον αὐτὸς ἑαυτὸν περιέπλεξε.

Δὲν εἶναι πλέον ζήτημα ὅτι ἔχομεν ἀνάγκην νὰ δώσωμεν τροφὴν εἰς τὴν διάνοιαν, ὡς ἔχομεν ἀνάγκην νὰ δώσωμεν τροφὴν εἰς τὸ σῶμα. Ἐν ὅσῳ τὸ ἕν μετὰ τοῦ ἑτέρου ἀλληλουχεῖται καὶ συνδέεται, ἡ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧτ-

τον καταύγασις τοῦ ἑνὸς συνεπάγεται τὴν ῥώμην τοῦ ἑτέρου οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀφθονώτερα καὶ συντελεστικώτερα τὰ μέσα πρὸς ἐξοικονόμησιν τῶν ἀναγκῶν ὑφ' ὧν ἡ ἀνθρώπινος φύσις περιστοιχεῖται. Τί δὲ περιήγαγεν ἡμᾶς εἰς τοσοῦτον παρακμῆς καὶ ἀποσυνθέσεως ἢ ἡ ἔλλειψις φώτων ἱκανῶν καὶ νοὸς θετικοῦ δυναμένων νὰ παράσχωσι πόρους καὶ ἐργασίαν; Τί δὲ καθυστερεῖ τοὺς πόρους καὶ τὰ μέσα εἰς λαὸν εὐφυῆ, φίλεργον, φιλόπονον, δραστήριον καὶ μεγαλοπράγμονα; Εἰς λαὸν ὀλιγάριθμον κατοικοῦντα ἐπὶ ἐδάφους εὐρόρου, δεκάκις ἢ καὶ εἰκοσάκις εὐρυτέρου κατ' ἀναλογίαν τοῦ πληθυσμοῦ πολλῶν τῶν λοιπῶν τοῦ κόσμου ἐπικρατειῶν, ἢ ἡ ἔλλειψις φρονίμου διοικήσεως, πρακτικῆς προνοίας καὶ ἀμοιβαίου συνασπισμοῦ; Μετὰ πόσης εὐχαριστήσεως τῳόντι πρὸ ἐτῶν ἠκούσαμεν ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Βουλῆς τὸ δημῶδες λόγιον «*ὅπου φτώχεια ἐκεῖ γκρήνια*». Ἡλικὴν δὲ μεταβολὴν πραγμάτων θὰ ἔχομεν ἂν ἐπεγιγνώσκωμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ἐκεῖνοι πόθεν ἡ *φτώχεια* αὕτη ἐγένετο καὶ πῶς κατὰ τὸ ἐφικτὸν ἠδυνάμεθα νὰ τὴν μετριάσωμεν. Ἀτυχῶς ὅμως ἔκτοτε πολὺς παρῆλθε χρόνος καὶ οὐδὲν πρακτικώτερον ἀπὸ τοῦ βήματος ἐκείνου ἐρρέθη οὐδὲ φροντίς τις ἐλήφθη. Διατί;...

Τὸ πᾶν ἀτυχῶς παρ' ἡμῖν διέπεται ὑπὸ ἀνωμάλου τινὸς καὶ ἐκρύθμου συστήματος. Πλὴν τὸ σύστημα δὲν ἀποτελεῖ τὰ ἔθνη, τὰς κοινωνίας, ἠδύνατό τις νὰ μοὶ εἴπῃ. Ἕκαστος λαός, ἑκάστη πολιτεία καὶ ρυθμίζει καὶ κανονίζει τὸ ἴδιον αὐτῆς πολίτευμα. Ἂν δὲ τὸ ἡμέτερον ἐξελέγχεται πλημμελὲς ἔν τισιν, ἀλυσιτελὲς δὲ ἐν ἄλλοις, δέον νὰ ἀνομολογήσωμεν ὅτι ἡμεῖς εἴμεθα πταῖσται καὶ οὐχὶ τὸ πολίτευμα. Καὶ διατὶ ἡμεῖς;...

Ἰδοὺ ἐκεῖνο ὅπερ ἁπαξάπαντες σχεδὸν καὶ οἴδασι καὶ ἀνομολογοῦσιν. Ἰδοὺ ἐκεῖνο ὅπερ οὐδεὶς ἠδυνήθη ἄχρι τοῦδε, οὐδὲ θὰ δυνηθῇ εὐκόλως νὰ θεραπεύσῃ. Ἡ ἀσθένεια ἡμῶν ἐν ἡμῖν ἔγκειται, καίτοι δὲ ἀποχρῶσα ἐγένετο ἐπ' αὐτῆς διάγνωσις, οὐδὲ ἐξευρέθη, οὐδὲ θὰ ἐφαρμοσθῇ εὐκόλως ἡ θεραπεία. Ἰδοὺ δὲ ποῖοι οἱ πείθοντες ἡμᾶς λόγοι.

Ὁ ἐξ Ἑλλάδος εἰς τὴν Ἑσπερίαν Εὐρώπην ἀφικνούμενος καταλαμβάνεται ὑπὸ ἴσης ἀπορίας καὶ ἐκστάσεως, ὑφ' ἧς ὁ ἐντεῦθεν πρὸς τὰ αὐτόθι ἐπισκέπτης. Ἐκεῖνος μὲν θορυβεῖται ὑπὸ τῆς καταπληκτικῆς προόδου καὶ τοῦ μεγαλείου τῶν νεωτέρων Εὐρωπαϊκῶν Ἐθνῶν, οὗτος δὲ, ἀρχαιοδίφης πάνυ καὶ ἱστορικὸς, ἀνάμεστος ἐκ τῶν ἐντυπώσεων τῆς ἀρχαίας τοῦ Ἔθνους ἡμῶν εὐκλείας, ἰλιγγιᾷ ἐπὶ τῷ ἐξευθενισμῷ ἡμῶν καὶ τῇ καταπτώσει. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι οἱ πλείονες τῶν κατὰ καιροὺς περιηγηθέντων τὴν Ἑλλάδα, εἴτε ὑπερβολὰς καθ' ἡμῶν καὶ τοῦ τόπου ἐξηκόντισαν, εἴτε συγκεχυμένην ἔλαβον γνῶσιν αὐτοῦ τε καὶ τῶν πραγμάτων. Εἶναι ὅμως ἐπίσης βέβαιον ὅτι ὑπὸ τὰς ἐντυπώσεις τῶν χωρῶν ἐξ ὧν ὡρμήθησαν, θὰ διέκειντο λίαν φιλίως ἡμῖν ἵνα ἥκιστα αὐστηρῶς μᾶς ἐπικρίνωσι. Καὶ μολοντοῦτο λίαν εὐμενῶς ὑπὲρ ἡμῶν ἀποφαίνεται ὁ καθηγητὴς K. Landgraf ἐν τῇ διατριβῇ αὐτοῦ «*Γερμανοῦ περιηγητοῦ ἐντυπώσεις τῆς νῦν Ἑλλάδος*» «Ὁ βουλόμενος νὰ κρίνῃ περὶ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων »δέον νὰ ἔχῃ ἐν ὄψει πρός τίνας δυσ»χερείας ἐπάλαισαν ἐξ ἀνάγκης ἥ τε »χώρα καὶ ὁ λαός.» Ἐπιτυχέστερον δ' ἴσως θὰ ἐλέγετο ὅτι δέον νὰ ἔχῃ τις ὑπ' ὄψιν τὰς δυσχερείας κατέναντι τῶν ὁποίων ὁσημέραι παλαίει καὶ αἵτινες ἀναπτύσσονται καὶ δεινοῦνται μετὰ τοῦ χρόνου. Πλὴν πῶς καὶ πόθεν ὡρμήθησαν αἱ δυσχέρειαι αὗται αἱ μαστίζουσαι καὶ ἡμᾶς καὶ τὸν τόπον; Ὡς καὶ ἐν τοῖς πρόσθεν ἐλέγομεν δύο εἰσὶ τὰ ἀποτελοῦντα τὴν κοινωνίαν στοιχεῖα Λαὸς καὶ Κυβέρνησις. Καὶ Λαὸς μὲν εἶναι τὸ ἀποτελούμενον ἐκ τῶν διαφόρων ἐπιστρωματώσεων ἀμφοτέρων τῶν φύ-

λων φύραμα, Κυβέρνησις δὲ ἡ ἐπὶ τῆς διοικήσεως καὶ τῆς οἰκονομίας τοῦ λαοῦ τούτου ἐποπτεύουσα δύναμις. Εἰλικρινὴς καὶ τιμία ἀμφοτέρωθεν σύμπραξις δύναται νὰ συνεπιφέρῃ τὴν κοινωνικὴν ἁρμονίαν ἐφ ᾗ σεμνύνονται τὰ λοιπὰ εὐνομούμενα κρατη, καὶ ἐπὶ τῆς ὁποίας βασίζουσι τὰ θέμεθλα τῆς προόδου καὶ εὐδαιμονίας των. Παρ' ἡμῖν ἀτυχῶς ὁ λαὸς ἀπέστη τῆς κυβερνήσεως, ἡ δὲ κυβέρνησις ἀπεχώρησε τοῦ λαοῦ. Οὕτω ἐν τῷ χάσματι μεταξύ λαοῦ καὶ κυβερνήσεως παλαίομεν πάλην Σισύφου, ὁτὲ μὲν βλέποντες σκιά τινὰ καὶ ἀδιεξίτητα σκότη ἐν τῷ *πλανητικῷ συστήματι*, ὁτὲ δὲ ὀνειροπολοῦντες φροῦδα καὶ κενά.

Καὶ τὸ νὰ εἴπωμεν μὲν ὁποῖα τινά ἐπετέλεσεν ἡ κυβέρνησις, πῶς διώκησε δηλαδὴ τὸν τόπον, πῶς ἐπροστάτευσε τὰ συμφέροντα τῆς πολιτείας, πῶς ἐφρόντισε περὶ τῆς οἰκονομίας ἐν γένει καὶ τῆς προστασίας τῶν πολιτῶν, πολλοῦ γε καὶ τοῦ παντὸς ἀπέχομεν, ἅτε δὴ τοῖς πᾶσιν ὄντα γνωστὰ καὶ ἐκ τῆς σημερινῆς ἡμῶν θέσεως καταφανῆ. Ἀλλ' οὐδέ ἠδύνατό τις νὰ περιμείνῃ ἀγαθοτέραν διοίκησιν πραγμάτων ὑπό τὰς περιστάσεις εἰς ἃς διετέλεσεν ὁ τόπος καὶ ὑπ' ἀνθρώπων συλλήβδην ληφθέντων καὶ πρὸς κυβέρνησιν ἡμῶν τῶν ἰδίων κληθέντων Ἡ κυβέρνησις μιᾶς οἱασδήποτε χώρας ἐκπροσωπεῖ τὸ ἰδανικὸν ὕψος, τὸ πνευματικὸν σθένος καὶ τὴν ὑπερτέραν πρόνοιαν τοῦ λαοῦ ὃν κέκληται νὰ κυβερνήσῃ. Πλῆθος δὲ κυβερνήσεων καὶ πολιτευομένων οἷα ἡ παρ' ἡμῖν ἐλάχιστα θὰ ἠδύνατο βεβαίως νὰ ἐκπροσωπήσῃ. Τὶ τάχα ἤγαγε τὸν καθηγητὴν Κ. Sondgraf νὰ εἴπῃ ἐν τῇ διαληφθείσῃ περὶ Ἑλλάδος μελέτη του, «*τὸ ἔδαφος τὸ ἐν οὕτω σμικρῷ χώρῳ τηλικαύτην γεννῆσαν πνεύματος πλησμονὴν δέον νὰ ἀναπαυθῇ ἐπὶ μακρόν;*» Περιττὴ ὅθεν καὶ ἄσκοπος θὰ ἐξηλέγχετο πᾶσα περὶ τῶν ἰδίων μεμψιμοιρία. Δαὸς ἀφιστάμενος τῆς κυβερνήσεως καὶ κυβέρνησις ἀφηνιάσασα τῆς πολιτείας δύνανται νὰ παραστήσωσι πᾶν ὅ,τι οἰκτρὸν καὶ φρικωδέστερον ἐν τῷ κόσμῳ.

Καὶ πολλοὶ μὲν ἐξέφρασαν τὴν ἰδέαν ὅτι πρωτίστη καὶ ἀρχικὴ αἰτία τῆς ἐκθέσμου ἡμῶν καταστάσεως εἶναι ὁ ἀπολυτισμὸς τοῦ ἡμετέρου πολιτεύματος. Ἕτεροι δὲ ἀπείρους ἄλλους ἀνεῦρον λόγους καὶ αἰτίας. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι λογικωτάτας ὅλως καὶ λίαν σπουδαίας εὑρίσκει τις τὰς μελέτας ταύτας καὶ πάνυ ἐπιτυχῆ τὰ ἔν τισι τούτων ὑποδεικνύμενα μέσα θεραπείας. πλὴν πῶς θὰ ἠδύναντο νὰ ὦσιν ἐφαρμοστὰ ἢ ἐφικτὰ ; ἰδοὺ ὅ,τι πρὸ παντὸς ἄλλου θὰ ἐπεθύμει ἡμῶν ἡ καρδία· Ὁπωσδήποτε καὶ ὁ μᾶλλον ἀδιάφορος δὲν δύναται ἢ νὰ ἐπικροτήσῃ ἐπὶ τῇ ἰδιαζούσῃ μελέτῃ μεθ' ἧς ἤρξατο κατ αὐτὰς ἐκτυλισσόμενον τὸ ζήτημα τῆς ἡμετέρας καταστάσεως, νὰ χαρῇ δὲ ἅμα ὡς καὶ τὸ ἐλάχιστον ἔστω πρακτικὸν διάβημα διαδεχθῇ τὰς μακρὰς καὶ ἀνεξαντλήτους περὶ τὰ τοιαῦτα θεωρίας.

Οὐδὲ πρόκειται ἤδη, οὐδὲ εὔκολος θά ἦτο ἡ ἐξεύρεσις τῶν σκαιῶν τῆς κυβερνήσεως μιᾶς οἱασδήποτε χώρας. Δὲν εἶναι δὲ τοῦ παρόντος πῶς νὰ ἐξάρωμεν τὰ ἀγαθὰ ἢ πῶς νὰ ψέξωμεν τὰ κακὰ τοῦ διέποντας ἡμᾶς πολιτεύματος. Πρὸ παντὸς ἑτέρου δυσκολώτερον θὰ ἀπέβαινε σήμερον ὁ νὰ εἴπῃ τις περὶ τῆς ἁρμοζούσης ἡμῖν διοικήσεως. Μοναρχία ἀπόλυτος ἢ συγκεκερασμένη βασιλεία συνταγματικὴ ἢ πᾶν ἄλλο εἶδος κυβερνήσεως θὰ ἀπέβαινον ἐξ ἴσου προβληματικὰ ἐν Ἑλλάδι. Δέν πρόκειται λοιτὸν περὶ πολιτεύματος πρόκειται περὶ τοῦ πῶς τὸ πολίτευμα δύναται νὰ καταστῇ ἐφαρμόσιμον παρ' ἡμῖν. Εἶναι ἀληθές ὅτι οἱ εἰσαγαγόντες ἐν Ἑλλάδι πολίτευμα ἁρμόζον εἰς μαλλον μεμορφωμένους λαοὺς ἢ εἰς ἀνθρώπους πρὸ μικροῦ ἀποτινάξαντας τὸν βαρὺν καὶ μακραίωνα τῆς δουλείας ζυγὸν ἢ ἡ-

κιστα θὰ ἐσπούδασαν τὸν χαρακτῆρα καὶ τὰς διαθέσεις τοῦ Ἕλληνος λαοῦ ἢ κακὴν ἐποιήσαντο τούτου χρῆσιν. Πλὴν μήπως ἄρα γε θὰ ἦτο εὔκολον νὰ εἴπῃ τις ἔτι καὶ σήμερον, ὑπὸ ποῖον πολίτευμα θὰ ἠδυνάμεθα εἴτε τότε εἴτε τανῦν ἐπιτυχέστερον νὰ κυβερνηθῶμεν; Ὁ ἀναλαμβάνων τὸ ὕψηλὸν καὶ μέγα τῆς κυβερνήσεως ἑνὸς λαοῦ ὑπούργημα δέον πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ μελετήσῃ τὴν ψυχολογικὴν κατάστασιν καὶ ἐν γένει τὰς διαθέσεις, τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς περιστάσεις τοῦ λαοῦ τούτου. Οἱ Ἕλληνες μετὰ τὸν λαμπρὸν καὶ περιφανῆ θρίαμβον ὃν ἤραντο οἰστρηλατημένοι ἐκ τῆς ἐλευθερίας, ἣν διὰ τοῦ αἵματός των ἐξηγόρασαντο καὶ κατεν θουσιασμένοι ὑπὸ τῶν ἐπευφημιῶν σύμπαντος σχεδὸν τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, ἐχρειάζοντο νοὸς πρακτικοῦ καὶ καρδίας πατρικῆς ὅπως παιδαγωγήσῃ καὶ διαπλάσῃ αὐτοὺς εἰς ἔθνος ἐφάμιλλον τῆς εὐκλείας ἣν καὶ διὰ τῶν ὅπλων καὶ διὰ τῆς ἐπιστήμης ἀρχῆθεν ἤρτντο. Εὐτυχῶς ὁ πατὴρ οὗτος δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐμφανισθῇ ὡς ὁ ἀναδυόμενος ἐκ τῆς θαλάσσης ἥλιος μετὰ μακρὰν καὶ παφλαγώδη τρικυμίαν. Κακῇ ὅμως καὶ μαύρῃ μοίρᾳ προτοῦ τὰ πρῶτα καταθέσῃ θέμελα τοῦ κοινωνικοῦ ἡμῶν οἰκοδομήματος, χεὶρ μιαιφόνος ἀφείλετο ἀφ' ἡμῶν τὸν φιλόστοργον Κυβερνήτην, τὸν πατέρα τῆς Ἑλλάδος. Ἔκτοτε ὀρφανοὶ ἐτέθημεν ὑπὸ κηδεμονίαν. Ξενικὰ ὅλως καὶ ἀλλότρια στοιχεῖα ἐπιδράσαντα ἐπὶ μακρὸν ἐφ' ἡμῶν παρεκώλυσαν πάντα ἐσωτερικὸν ὀργανισμὸν καὶ πᾶσαν ἐφικτὴν ὑπὸ τὰς περιστάσεις ἀνάπτυξιν. Λαὸς ἐπὶ σειρὰν ὅλην αἰώνων διατελέσας ὑπὸ τὸ ἄχθος δυσφορήτου τυραννίας καὶ ἀνακτήσας διὰ θυσιῶν καὶ ἀγώνων τὴν κυριαρχίαν του φυσικῶς θὰ ἐμεγαλαύχει καὶ θὰ ἠπολύτευε. Προσθέσατε ἤδη, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν φυσικὴν ἡμῶν ροπὴν πρὸς τὸ μεγαλοφρονεῖν καὶ ἐπαίρεσθαι, τὸν ὑπεροπτικὸν ἡμῶν χαρακτῆρα, τὴν ἐξημμένην ἡμῶν καὶ εὐφάνταστον διάνοιαν τὴν ἱάσιν καὶ πρὸς σὴν μαλθακότητα τὴν ἀρχηγίαν καὶ τὴν ἀργίαν, ἐξ ἄλλου δὲ τὴν ἔλλειψιν διοικήσεως, πρακτικῶν φώτων, κανονικῆς ἐργασίας, συστηματικοῦ βίου, ἐνδομύχου θρησκευτικῆς πίστεως, κοινωνικῆς ἀγωγῆς καὶ τόσων ἄλλων καὶ εὐκόλως θὰ ἔχετε προχείρους τοὺς λόγους, οἵτινες παρήγαγον τὸ κρᾶμα τῆς σημερινῆς κοινωνίας μας. Μὴ τυχόντες ὅθεν κηδεμόνων οἵτινες νὰ κατανοήσωσι τὰς ἀνάγκας ἡμῶν καὶ νὰ μᾶς παιδαγωγήσωσιν ἀποχρώντως, ἀφέθημεν ἀχαλίνωτοι εἰς τὰς φυσικὰς ἡμῶν ροπὰς καὶ διαθέσεις, αἵτινες ἐγκύψασαι δραστικώτερον ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος μας καὶ ἠνδρώθησαν καὶ ἐνεσκιρρώθησαν ἤδη. Καὶ εἶναι μὲν βέβαιον ὅτι ὑπὸ τὰς ξενικὰς εἰσηγήσεις ἠρξάμεθα ἀπομιμούμενοι ἐν πολλοῖς τοὺς γείτονας ἡμῶν Εὐρωπαίους, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸν συρμὸν καὶ τὴν περιβολήν. Πλὴν τοῦτο μακράν τοῦ νὰ μᾶς ὠφελήσῃ, μᾶς ἔβλαψε, καθότι μόνον τὸν *πτωχὸν* ἡμῶν *πλοῦτον* κατηναλώσαμεν εἰς τὰ ποικίλα τῆς πολυτελείας εἴδη, παραμελήσαντες οὕτω πάντα κλάδον βιομηχανίας καὶ τέχνης. Ἴσως δὲν πρέπει νὰ ἀπορῶμεν ἐπὶ τούτῳ, καθότι ἂν ὁ ἄνθρωπος τυγχάνει ὢν τὸ μιμητικώτερον τῶν ζώων, ὁ ἀδαὴς κατὰ φυσικὸν λόγον δέον νὰ ὑπερακοντίζῃ πᾶν ἕτερον κατὰ τὸν πιθηκισμόν. Προχθὲς εἰς συναναστροφήν τινα ἤκουσα Ἰαπωνὸν παραπονούμενον σφόδρα ἐναντίον παρατυπίας εἰς ἣν ὑπέπεσεν εἷς τῶν ἐνταῦθα ἰθαγενῶν.—Μὴ ταράττεσθε, τῷ εἶπον, ἀγαθέ μοι φίλε, ἅπαξ ἁπλῶς καὶ μόνον περὶ τύπου πρόκειται. Ὑποθέσατε ἐπὶ στιγμὴν ὅτι ὑμεῖς *ἀποστηθίζετε* αὐτοὺς ἐπιτυχέστερον, ἀφ' ὅ,τι αὐτὸς τοὺς *ἐξέμαθε*.

Καὶ τῳόντι μετὰ ἐθνικῆς ὅλως ὑπερηφανείας ἀκούει τις ἑκάστοτε τὴν πρόοδον ἥτις μετὰ πομπώδους σημασίας ἀναφέρεται πολλάκις παρ' ἡμῶν περὶ τῶν ἰδίων. Δὲν δύναταί τις δὲ νὰ καταστείλῃ λεπτάς τινας τῆς καρδίας του ἴνας, προσθιγούσας τὸ μέγα τῆς ἐθνικῆς φιλο-

τιμίας ὄργανον, ἀναγινώσκων νευρώδεις τινας καὶ καλλαισθήτους συνθέσεις περὶ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων.—Καὶ πράγματι μόνον ὁ διεστραμμένην ἔχων τὴν καρδίαν δὲν δύναται νὰ διτδῇ καὶ θαυμάσῃ τὰς μεγάλας καὶ καταπληκτικὰς προόδους, ἅτινας ἐν βραχεῖ χρόνου ἐποιήσαντο οἱ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ Ἕλληνες. Καὶ αὐτὸς ὁ μᾶλλον δυσμενῶς κατὰ τῆς Ἑλλάδος διατεθειμένος δὲν δύναται ἢ νὰ ἀνομολογήσῃ τὴν μεγαλοφυΐαν καὶ τὸ μεγαλεπίβολον τοῦ Ἕλληνος. Ἓν βλέμμα ἐπὶ τῶν διαφόρων ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀνατολῇ Ἑλληνικῶν κοινοτήτων θὰ ἤρκει βεβαίως ὅπως μεθερμηνεύσῃ τὴν τάσιν καὶ τὰς προθέσεις τοῦ Ἕλληνος λαοῦ. Ἓν βλέμμα ὅμως ἐπ' αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος θὰ κατέστελλε περιδεῆ καὶ αἰδήμονα πᾶσαν ἐθνικὴν ἡμῶν φιλοτιμίαν καὶ ὑπερηφάνειαν. Οὐδεὶς βεβαίως ἀρνεῖται ὅτι καὶ ἐν Ἑλλάδι τὰ ἄτομα προήχθησαν ἐν πολλοῖς καὶ κατὰ μέγα. Πλὴν τὰ ὀλίγα ταῦτα, κατὰ πόλεις καὶ ἐπαρχίας, διεσπαρμένα ἄτομα, δὲν ἀποτελοῦσι τὰς κοινότητας καὶ τὸν πληθυσμὸν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἀνάπτυξις ἑνὸς λαοῦ βεβαίως ὁρμᾶται ἐκ τῶν ἀνωτέρων τῆς κοινωνίας ἐπιστρωματώσεων, πλὴν ἐφαπλοῦται κατὰ σύγκρισιν καὶ ἀναλογίαν μέχρι τῶν κατωτέρων. Οὐδὲ δύναται νὰ θεωρηθῇ γενικὴ πρόοδος ἡ ἀπὸ τῶν πολλῶν πρὸς τοὺς ὀλίγους προσποριζομένη ὠφέλεια. Καὶ βεβαίως μὲν ἔχομεν ἱκανὰ νὰ εἴπωμεν περὶ τῆς προόδου, ἣν ἄχρι τοῦδε ἐν μέρει προσηγγύσαμεν. Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ λησμονήσωμεν ὅτι ἐν ὑπερμεσοῦντι δεκάτῳ ἑνάτῳ αἰῶνι καὶ ἐν μέσαις Ἀθήναις ἐδέησε νὰ συνέλθῃ ἡ Νομικὴ σύμπασα Σχολὴ πρὸς ἑρμηνείαν ἑνὸς ἄρθρου τοῦ συντάγματος. Τὸ τοιοῦτον βεβαίως, οὔτε εἶναι, οὐδὲ δύναται νὰ θεωρηθῇ εὐάρεστον σημεῖον προόδου.

Ἡ γεωργία δὲ, ἡ βιομηχανία, τὸ ἐμπόριον, ἡ ναυτηλία καὶ αἱ τέχναι αἱ ζωτικαὶ αὗται πηγαὶ τοῦ πλούτου τῆς εὐδαιμονίας καὶ τῆς εὐημερίας τῶν λαῶν πῶς ἐθεραπεύθησαν ἢ ἐκαλλιεργήθησαν; Καὶ διεξοδικὴ βεβαίως καὶ δυσχερὴς θὰ ἀπέβαινεν ἡ ἔρευνα τῆς καταστάσεως ἑνὸς ἑκάστου τῶν κλάδων τούτων, ἐξαιρέσει δ' ἄλλως τῆς ναυτηλίας ἥτις ἐπέδωκε μὲν, ἀνεχαιτίσθη ὅμως ὑπὸ τῆς ὁρμῆς τοῦ ἀτμοῦ, αἱ λοιπαὶ ἢ μικρὸν ἢ ἥκιστα ἀνεπτύχθησαν παρ' ἡμῖν. Ἡ γεωργία δ' ἐξαιρέτως ἥτις ὤφειλε νὰ ἑλκύῃ ἅπαξαπάντων τὴν προσοχὴν ὑπὸ Ἡσιοδείου ἀρότρου ἔτι καὶ σήμερον καλλιεργεῖται. Μόλις κατ' αὐτὰς ἠγέρθη φωνὴ περὶ γεωργίας καὶ εὐχὴ ἐξεφράσθη ὑπὲρ αὐτῆς. Εἴθε τὸ ῥῆμα ἐκεῖνο νὰ μὴ πέσῃ ἐπὶ πετρῶν ἀλλὰ ἐπὶ γῆς ἀγαθῆς, ὅπως δώσῃ καρπὸν καὶ ἄρτον εἰς χείλη μυριάδων ἀπόρων καὶ πεινάλεων. Εἰς τοῦτο, εἴνε πιθανὸν, θὰ συντελέσωσι καὶ τὰ πρό τινος ἤδη ἱδρυθέντα τραπεζικὰ καταστήματα ἅτινα δύνανται ἐπιτυχῶς νὰ ἀποβῶσι μεγάλαι πλουτολογικαὶ πηγαὶ διά τε τὸν τόπον καὶ τοὺς συνεταίρους. Ἀλλ' ἄραγε δύνανται νὰ ἐργασθῶσι ἀποτελεσματικῶς μόνον ἀφ' ἑαυτῶν καὶ ἄνευ τῆς συμπράξεως τῆς κυβερνήσεως;

Περὶ δὲ τῆς βιομηχανίας τί δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν; Γνωστὸν εἶναι τοῖς πᾶσι κατὰ πόσον προήχθη παρ' ἡμῖν ὁ ἀκένωτος οὗτος τοῦ πλούτου πίδαξ. Ἐν τοῖς ἐφετεινοῖς δὲ Ὀλυμπιακοῖς ἀγῶσι θὰ τυγχάνωσι βεβαίως ἐκτιθεμένα τὰ προϊόντα, ἅπερ ὁ νοῦς ἡμῶν καὶ αἱ χεῖρες δύνανται νὰ προτάξωσιν ὡς τεκμήρια τῆς καθ' ἡμᾶς προόδου. Ἀλλὰ πῶς θὰ ἦτο δυνατὸν εἰς μεγαλειτέρας νὰ εὑρυνθῶμεν διαστάσεις ἄνευ κεφαλαίων καὶ προστασίας; Πῶς δὲ δύνανται νὰ ἐξευρεθῶσι κεφάλαια ἄνευ συνεταιρισμοῦ, συνεταιρισμὸς ἄνευ καλῆς πίστεως καὶ καλὴ πίστις ἄνευ μεμορφωμένης κοινωνίας; Πῶς δύναται νὰ προαχθῇ βιομηχανία ἄνευ νευρώδους καὶ ἰσχυροῦ προστατευτικοῦ συστήματος ἐκ τῆς τὰ πάντα διεπούσης προνοίας τῆς κυβερνήσεως; Πῶς δὲ νὰ ἐπεκτανθῇ ἐμπόριον ἄνευ προϊόντων πα-

ραγωγῆς καὶ πληθύος καταναλωτῶν; Ἐ! τῇ ἀληθείᾳ εἶναι πλέον ἀνάγκη νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι τὸ κεφάλαιον τοῦ ἀτόμου δὲν δύναται νὰ ἐπαρκέσῃ πρὸς τὰς σημερινὰς ἀνάγκας καὶ τοὺς καθεκάστην ἀναπτυσσομένους ὄγκους τῶν ἐπιχειρήσεων. Μόνον δὲ τὰ καταθήματα τῶν πολλῶν καὶ ἡ ἐξ ὁμοῦ εἰλικρινὴς καὶ ἀκεραία σύμπραξις δύνανται νὰ προαγάγωσι πάντα κλάδον τέχνης, ἐμπορίου καὶ βιομηχανίας. Τί δ' ἄλλως διώρυξε τὸ Σουὲζ ἢ διέτρησε τὸ Σύνειον ὄρος ἢ ὁ συνεταιρισμός; Ἢ δὲν εἶναι τάχα φρικτὴ δι' ἡμᾶς εἰρωνεία ὁ ἀπὸ Πειραιῶς εἰς Ἀθήνας σιδηρόδρομος; Ἴσως δὲν εἶναι ἐφικτὴ ἡ σύμπνοια μεταξὺ τοῦ λαοῦ, ἓν ἕκαστον τοῦ ὁποίου ἄτυμον ἐπιδιώκει τὴν ἰδιοτελῆ ὠφέλειαν. Ἀλλ' οὐδὲ θὰ καταστῇ ποτὲ εὐχερὴς ἂν μὴ ὁ λαὸς οὗτος αἰσθανθῇ ὅλως ἀνεξάρτητος ἀνώτερος τῶν κυβερνητικῶν θέσεων καὶ τῶν δωρημάτων τῆς κομματοτραφίας καὶ κάτοχος μικροτάτου ἔστω κεφαλαίου ὅπερ διὰ τῶν ἱδρώτων τοῦ προσώπου του ἐθησαύρισε.

Μὴ ἀμφιβάλλομεν οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν πλέον. Ἔχομεν ἀνάγκην ἀναπτύξεως τῆς γεωργίας, τῆς βιομηχανίας, τῶν τεχνῶν καὶ κατὰ συνέπειαν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτηλίας· συνεταιρισμοῦ πρὸς εὐκολωτέραν καὶ σκοπιμωτέραν πόρισιν τῶν μέσων· καλῆς πίστεως πρὸς ἑδραίωσιν τοῦ συνεταιρισμοῦ· προστασίας πρὸς εὐόδωσιν τῆς καλῆς πίστεως· κυβερνήσεως πρὸς ἀποκατάστασιν διοικήσεως καὶ προστασίας. Πρὸ παντὸς ἄλλου *ἔχομεν ἀνάγκην μορφώσεως πρὸς σχηματισμὸν κυβερνήσεως* δυναμένης νὰ ἀναπτύξῃ τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν τὰς τέχνας τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτηλίαν· νὰ ἐφαπλώσῃ τὸν συνεταιρισμὸν, νὰ ἐφελκύσῃ τὰ μέσα, νὰ κρατύνῃ τὴν καλὴν πίστιν, νὰ προστατεύσῃ τὰ κεφάλαια, νὰ μορφώσῃ τὸν λαὸν καὶ ἐν τέλει νὰ τῷ εἴπῃ· ἐργάζου τιμίως εἰλικρινῶς καὶ ἀνεξαρτήτως ὅπως αὐξάνῃς καὶ πληθύνῃς.

Ἐγκαταλελειμμένοι ὡς εἴμεθα εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἀνέμων et à l' habri du sort τί πρακτικώτερον ἠδυνάμεθα νὰ περιμείνωμεν; Οὐδόλως θὰ ἠποροῦμεν ἂν ἐμανθάνομεν ὅτι οὐδὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν αὐτόθι βιομηχανικῶν καταστημάτων εἶναι γνωστὸς εἰς τοὺς διέποντας τὰς τύχας ἡμῶν καὶ τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ πιθανὸν τὸ τοιοῦτον εἶναι ἥκιστα διάφορον τοῖς πολιτευομένοις ἀπέναντι τοῦ ὄγκου τῶν *μεταλλείων* καὶ *ὀρυκτείων* ἅτινα συλλήβδην, δὲν ἀμφιβάλλομεν, κατέχουσι τὰς σκέψεις των. Καὶ ἐν τούτοις προοδεύομεν, ἠδύνασθε νὰ μοὶ εἴπητε. Πῶς γὰρ οὔ;...

Μωρὸν εἶναι πράγματι τὸ νὰ πλατνᾶται τις ἐν ἀγνοίᾳ, μωρότερον ὅμως τὸ νὰ πιστεύῃ ἐν γνώσει πεπλανημένα καὶ κενά. Ὡς ἔχουσι παρ' ἡμῖν τὰ πράγματα πικρὸν τῇ ἀληθείᾳ εἶναι νὰ πλανώμεθα ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ ἀγαθωτέρου μέλλοντος. Παρ' ἅπασι τοῖς Συνταγματικοῖς Ἔθνεσι, ἡ Κυβέρνησις εἶναι ἀπόρροια τῆς μεγάλης τοῦ Ἔθνους ἐτυμηγορίας. Ἂν δὲ παραδεχθῶμεν ὅτι ἕκαστος λαὸς εἶναι ἄξιος τῆς τύχης του, δέον ἐξ ἀνάγκης νὰ πιστεύσωμεν ὅτι καὶ ἡμεῖς εἴμεθα ἄξιοι τῶν διεπουσῶν ἡμᾶς Κυβερνήσεων. Παρ' ἡμῖν ἡ ἐκλογικὴ πάλη σκοπὸν ἔχει οὐχὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ δυναμένου ἐπιτυχῶς καὶ ἀνεξαρτήτως νὰ ἀντιπροσωπεύσῃ τὰ συμφέροντα τοῦ τόπου, ἀλλὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἀναδεικνυομένου ὑπὸ τοῦ κόμματος προσώπου. Τὸ δὲ χείριστον μετὰ τὴν ἐκλογὴν ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἐντολέως ἔληξεν ὁλοσχερῶς, ἄχρις οὗ νέα πάλιν ἀνοφανῇ ἐκλογικὴ πάλη. Ὁ ἀντιπρόσωπος ἑπομένως δύναται ἐλευθέρως καὶ ἀκωλύτως εἴτε νὰ ἄγῃ, εἴτε νὰ ἄγηται καὶ φέρηται, κατ' ἀρέσκειαν αὐτοῦ καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ κόμματος ὑπαγορευομένων συμφερόντων, ἐνῷ οἱ Βουλευταὶ ἀντιπροσωπεύουσι τὸ Ἔθνος καὶ οὐχὶ μόνον τὴν ἐπαρχίαν ὑπὸ τῆς ὁποίας ἐκλέγονται. (*) Εἰς τὰ

(*) Ἀρθ. 67 τοῦ Συντάγματος.

λοιπὰ εὐνομούμενα Συνταγματικὰ Κράτη, ὁ Λαὸς εἶναι ὁ ἐλεγκτὴς καὶ ὁ ἀδέσποτος φρουρὸς τῶν πράξεων τοῦ ἐντολοδόχου του. Δὲν ἀφίεται ὁλοσχερῶς εἰς τὴν ἐνέργειαν καὶ τὰς διαθέσεις ἐκείνου, οὐδὲ ἐγκαταλιμπάνει ἀπροστάτευτα τὰ τιμαλφῆ συμφέροντα, ἅτινα ἀνέθετο εἰς αὐτὸν, ἀλλὰ δι' ἐπισήμων καὶ εἰρηνικῶν παραστάσεων τῷ ὑποδεικνύει ἣν ὀφείλει νὰ τραπῇ κανονικὴν πορείαν. Ἡμεῖς ἀγρὸν ἠγοράσαμεν, καί τοι ἀπὸ πρωΐας μέχρι νυκτὸς καταναλίσκωμεν τὸν πολύτιμον καιρόν μας εἰς ἀνωφελεῖς καὶ ἀσκόπους πολιτικὰς συζητήσεις, ἢ εἰς ἐπαναληπτικὰς ἐρωτήσεις· *τί νέα ; τί μαντάτα ;* Ἐκ τούτου τὸ δεσπόζον κόμμα ἔχει τὴν διεύθυνσιν εἰς τὰς ὁρέξεις τοῦ ἰσχυροῦ τῆς ἡμέρας, ἄχρις οὗ ἔλθῃ καὶ τούτων ἡ σειρὰ καὶ ἀποδώσωσι τὰ ἴσα. Ἀγνοεῖται δὲ σχεδὸν παντελῶς τὸ γράμμα καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ 10ου ἄρθρου τοῦ ἡμετέρου πολιτεύματος.

Ἀλλὰ πῶς δύνανται νὰ ἔχωσιν ἄλλως τὰ πράγματα ἀφοῦ ὑπὸ τὰς περιστάσεις ἡ ὑγιὴς τῆς χώρας μερίς, ὡς καὶ ἐν προοιμίῳ ἔλεγον, ὑποχρεοῦται νὰ μένῃ ἁπλοῦς θεατὴς τῶν τελουμένων κατὰ καιροὺς ὀργίων; Οὐδὲ δύναται ἡ μερὶς αὕτη νὰ ἀναλάβῃ μίαν οἱανδήποτε λειτουργίαν, χωρὶς νὰ εἰσέλθῃ καὶ καταλογισθῇ μεταξὺ τῶν κομμάτων, διότι ἀτυχῶς τὸ πᾶν ἐν Ἑλλάδι ἐκπορεύεται καὶ ἀναπαύεται ὑπὸ τῶν κομμάτων. Ἂν δὲ ἡ Νομοθετικὴ ἐξουσία, εἰς ἣν τὸ Σύνταγμα ἀπενείματο τὴν αὐθεντικὴν ἑρμηνείαν τῶν Νόμων, (*) ἐκ τῆς αὐτῆς ἀναθρώσκει πηγῆς, αὐτοὶ οὗτοι οἱ Νόμοι τῆς πολιτείας τί δύνανται νὰ ὦσιν; Οὐδὲ νὰ σκεφθῶ θὰ ἐπεθύμουν ἕν τοιοῦτον.

Ἀρχῆς κακῆς καὶ αἱ συνέπειαι κακαί. Παραπονούμεθα ἀδιακόπως ἐπὶ ταῖς οἰκονομικαῖς ἡμῶν δυσχερείαις καὶ οὐδὲ ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ πιστεύσωμεν πῶς ἑκάστη μηνιαία χρῆσις ἀποφέρει καὶ ἕν ἔλλειμμα. Ἐλέγχομεν τὸ φορολογικὸν ἡμῶν σύστημα καὶ νομίζομεν αὐτὸ ἀνεπαρκὲς καὶ ἄνισον. Πρὸ ἐτῶν ἀπεσταλμένος τῆς Κυβερνήσεως ἐπεσκέψατο διαφόρους Εὐρωπαϊκὰς πρωτευούσας, ὅπως μελετήσῃ τὰ διάφορα φορολογικὰ συστήματα καὶ ὑποδείξῃ ποῖον τὸ προσφορώτερον ἡμῖν. Ἔκτοτε οὐδὲν ἠκούσαμεν περὶ αὐτοῦ καὶ ὑποθέτομεν ὅτι εἰσέτι διστελεῖ ὑπὸ κατεργασίαν. Ἐν τοσούτῳ οἱ δασμοὶ εἰσπράττονται ὑπὸ τὸ ἄγρυπνον ὄμμα ὀλιγοδράχμων τελωνοφυλάκων καὶ οἱ φόροι ὑπὸ τῶν κατ' ἐπαρχίας ἐφόρων εἰσπρακτόρων καὶ λοιπῶν. Καὶ πάλιν παραπονούμεθα ὅτι ἀποροῦμεν χρημάτων.

Εὐτυχῶς ῥίπτοντες ἓν βλέμμα ἐπὶ τῆς περιωπῆς, εἰς ἣν ἡ παιδεία καὶ τὰ γράμματα ἀνῆλθον παρ' ἡμῖν, δὲν δυνάμεθα ἢ νὰ καταληφθῶμεν ὑπὸ εὐφροσύνου τινὸς ἀγαλλιάσεως, ἀποχεούσης ἐλπίδος βάλσαμον ἐπὶ τῆς καρδίας. Τοῦτο δὲ δὲν δύναται ἢ νὰ θεωρηθῇ τρανὸν τεκμήριον τῆς φυσικῆς τοῦ Ἕλληνος μεγαλοφυΐας. Ἀλλὰ τί πρὸς τοῦτο; «Ὁ δημόσιος βίος τῆς Ἑλλάδος, λέγει »ὁ καθηγητὴς Landgraf, πάσχει ἕνε»κεν τῆς πληθύος τῶν πολιτικῶν. Ἡ »μεγάλη πρὸς τὰ γραμματικὰ ἐπιτη»δεύματα ὁρμὴ γεννᾷ τὴν ὁρμὴν πρὸς τὴν δημοσίαν ἐνέργειαν. Ἐσχάτως πολ»λοὶ μὲν ἐτράπησαν εἰς τὸ ἐμπορικὸν »στάδιον, ἀλλ' ὅμως ἐν Ἀθήναις σπουδαῖος γίνεται λόγος περὶ συστάσεως »τετάρτου γυμνασίου «διότι δὲν ἐξαρ»κοῦσι τὰ ὑπάρχοντα τρία». Τὸ Πα»νεπιστήμιον ἔχει 1200 φοιτητάς. Αἱ »μεγάλαι τῆς ἀρχαιότητος παραδόσεις »ἐπενεργοῦσιν εἰς τὴν φαντασίαν λαοῦ, »ὅστις ὡς πάντες οἱ ἄλλοι μεσημβρι»νοὶ λαοὶ, ἔχει πλέον ἄμεσον τὴν ἀν»τίληψιν, ὀξυτέραν τὴν διάνοιαν καὶ εὐ»κολωτέραν τὴν μετάδοσιν.» Καὶ τῷ ὄντι, πῶς θὰ ἦτο δυνατὸν ὁ ἀπὸ τοῦ Πανεπιστημίου ἐξερχόμενος τελειόφοιτος μὲ τὸ πτυχίον ὑπὸ μάλην καὶ μὲ τὰς θεωρητικὰς ἐντυπώσεις τῶν καθηγετι-

(*) Ἄρθ 26 τοῦ Συντάγματος.

κῶν παραδόσεων κατὰ διάνοιαν, πλήρης φαντασίας, εὐγλωττίας καὶ ἅλματος, πῶς θὰ ἦτο δυνατὸν, λέγομεν, νὰ συλλογισθῇ μετ' εὐχαριστήσεως ὅτι δέον νὰ ἐπανέλθῃ ὑπὸ τὴν πενιχρὰν τῆς Ἐπαρχίας καλύβην ἵνα ἐξασκήσῃ τὸ δικηγορικὸν ἢ ἰατρικὸν ἐπάγγελμά του; Βεβαίως ὑπάρχουσι [πολλαὶ ἐξαιρέσεις, πλὴν ὀλίγιστοι οἱ μὴ ὀργῶντες πρὸς τὰ δημόσια. Οἱ δὲ τελοιόφοιτοι τῆς φιλολογικῆς σχολῆς πῶς ἄλλως δύνανται νὰ μεταδώσωσι τὰ τηλαυγῆ φῶτα τῆς μεγάλης τοῦ Πανεπιστημίου λυχνίας ἢ ἐπιτυγχάνοντες καθηγετικήν τινα ἕδραν ἔν τινι τῶν γυμνασίων; Τούτου δὲ μὴ διδομένου πῶς νὰ μὴ ἀκούῃ τις ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν;

Diverse lingue, orribili favelle,
Parole di dolore, accenti d' ira
Voci alte e fioche, e suon di man con elle.

Καὶ τῆς ἐλαχίστης ἀμφιβολίας ἀνεπίδεκτον εἶναι ὅτι διὰ τῶν γραμμάτων διαμορφοῦνται καὶ ἐκπολιτίζονται οἱ λαοί. Ἀτυχῶς ὅμως παρ' ἡμῖν τὸ ὑπεράριθμον τῶν τελειοφοίτων τῆς Νομικῆς, τῆς Ἰατρικῆς καὶ τῆς Φιλολογικῆς σχολῆς, (διότι μόνον αἱ ἐπιστῆμαι αὗται ὡς ἐπιτοπολύ εἰσὶ γνωσταὶ ἐν Ἑλλάδι) ἀπέναντι σμικροτάτου πληθυσμοῦ καὶ ἀνεπαρκοῦς χώρας πρὸς ἐξάσκησίν των, δὲν δύνανται ἢ νὰ γεννήσωσι τὴν ὁρμὴν πρὸς τὰ δημόσια. Οὐδέποτε ἐνθυμούμεθα νὰ ἠκούσαμεν ὅτι εἷς ἐκ τῶν λογίων τούτων ἐπανελθὼν εἰς τὴν ἐπαρχίαν του, προσεκαλέσατο τοὺς συμπολίτας του εἰς ὑπαίθριόν τινα ὁμιλίαν, ἥ ἐδιδάξατό τι ἀγαθὸν καὶ κοινωφελὲς πρὸς τὸν ἐργάτην, πρὸς τὸν χειρώνακτα, ὅστις εὐχαρίστως θὰ ἀπέθετε τὸ ἄχθος τῶν καμάτων τῆς ἡμέρας, ἐπὶ τὸ ἐδώλιον τινὸς τῶν συλλογικῶν καταστημάτων κατὰ προτίμησιν τοῦ καπηλείου, ἐν ᾧ θὰ ἐκάθητο κραιπαλῶν, ἢ τοῦ καφφενείου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου θὰ ἀνεχώρει λιμώττων καὶ πένης. Ἢ νομίζομεν ὅτι ὀλίγοι τινὲς κατ' ἐπαρχίας κληρωθέντες ἱεροκήρυκες ὑπερεκπροσωποῦσι τὸν σκοπὸν τοῦτον; Πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι οἱ ἀγαθοὶ οὗτοι ἱεροκήρυκες σπεύδουσι προθύμως πρὸς ἐπιτέλεσιν τῶν ἀνατεθειμένων αὐτοῖς καθηκόντων, διαφόρους ἀπαγγέλλοντες κατ' ἔτος διδασκαλίας. Πλὴν ὁ λαὸς ἐν Ἑλλάδι ἔχει ἀνάγκην οὐ μὴν τακτικῆς καὶ ἀδιαλείπτου χριστιανικῆς κατηχήσεως, ὅπως καταστῇ λαὸς χρηστοήθης καὶ φιλόπιστος, ἀλλὰ διαρκοῦς καὶ ἀεννάου ἐγκυκλοπαιδικῆς παραδόσεως. Ὀλίγοι λόγοι οὓς ἀκούει τις σποράδην ἀπ' ἐκκλησίας ἀπαγγελλομένους ἢ οὐδεμίαν, ἢ ἐλαχίστην δύνανται νὰ ἐμποιήσωσιν ἐντύπωσιν. Ἔχομεν ἀνάγκην ριζικωτέρας καὶ πρακτικωτέρας καταρτήσεως, ἰδίως περὶ τὰ θρησκευτικά. Ὁ τύπος, ὁ ξηρὸς καὶ ἄκαρπος τύπος δὲν ἀποτελεῖ τὴν ἐνδόμυχον θρησκευτικὴν πίστιν ὑπὸ τῆς ὁποίας ἕκαστον δέον νὰ ἐμφοῆται ἄτομον. Ἡ ἐξωτερικὴ λατρεία εἶναι ἡ μεθερμήνευσις τῶν ἡμετέρων θρησκευτικῶν πεποιθήσεων, ἀλλ' ἡ ἐξωτερίκευσις αὕτη, οὐδέποτε δύναται νὰ ἀποκληθῇ θρησκεία. Περὶ τοῦ κεφαλαιώδους τούτου ἀντικειμένου, ἂν καλῶς ἐνθυμοῦμαι, ἤκουσα δεινὴν ποιούμενον ὁμιλίαν τὸν ἱεροφάντην ἀρχιμανδρίτην Λάταν. Ἀπορῶ δὲ πῶς ἄχρι τοῦδε ἅπασα δὲν συνεκεντρώθη περὶ αὐτὸν ἡ προσοχὴ τῶν εὖ φρονούντων λογίων. Ἡ πίστις εἶναι ἡ βάσις καὶ τὸ βαρόμετρον ἑκάστου ἀτόμου καὶ ἀπαξαπάντων ὁμοῦ. Ἂν δὲ ἡ πίστις ἄνευ τῶν ἔγγων νεκρὰ, τὰ ἔργα ἄνευ πίστεως οὐδ' ἡμεῖς ἠξεύρομεν τί δύνανται νὰ ὦσιν. Ἡμεῖς οὔτε πιστεύομεν οὔτε πράττομεν. Ὁ φανατισμὸς οὐδαμοῦ θεωρεῖται πίστις, ἥκιστα δὲ δύναται νὰ ᾖ θρησκεία. Ἡ παντελὴς δὲ πρὸς τὸ θεῖον ἀδιαφορία καὶ ἀμέλεια εἶναι προφανὴς ἀπάρνησις τῆς μεγάλης καὶ καταπληκτικῆς τοῦ χριστιανισμοῦ προόδου καὶ δ.άρρηξις παντὸς ἠθικοῦ κρίκου καὶ κοινωνικοῦ δεσμοῦ. Ὁ λαὸς ἐν Ἑλλάδι ἐτράπη ἐφ' ἑκάτερον τῶν ἄκρων τούτων. Ἑδραία καὶ ἰσχυρὰ πε-

ποίθησις ἐφ' ἑνὸς οἱουδήποτε ἀντικειμένου, ἀποτελεῖ τὴν πίστιν. Ἄνευ πεποιθήτεως, οὐδὲ πίστις. Ὁ ἁπλοϊκὸς βεβαίως παντοῦ καὶ πάντοτε εἶναι θρῆσκος θρησκομανὴς, ἂν θέλετε, πιστεύει ὅμως κατὰ μίμησιν καὶ οὐχὶ ἐκ πεποιθήσεως ἐσχηματισμένης. Τοιοῦτος τυγχάνει καὶ ἐν Ἑλλάδι, ἀγνοεῖ τοῦτέστι τί πιστεύει καὶ ὁποῖον τὸ ὕψος τῶν ἐσωτερικῶν πεποιθήσεων, ὧν προσαγορεύεται λάτρης. Δυστυχής! οὐδέποτε ἐδιδάχθη. Ὁ *γραμματισμένος*, εἴτε διότι πλημμελῶς κατηρτίσθη, εἴτε ἐπειδὴ καὶ ἐσχημάτισεν ἰδίαν θρησκείαν, αἰωρεῖται παραλήρων ὅσα ὁ πολυμαθὴς ἱστοριογράφος Χιώτης ἤκουσεν ἀποτεινόμεναπρὸς τὸν ἀγαθὸν ἱερέα Ἱερώνυμον ἀπὸ τὰ συνήθη *δασκαλάκια*.

Βλέπεις λοιπὸν, φίλτατέ μοι Γεώργιε, ὅτι ὅσον ἐνδελεχέστερον ἀνερευνῶμεν τὴν κατάστασιν ἡμῶν τόσῳ μᾶλλον πειθόμεθα περὶ τῶν ἐν αὐτῇ κενῶν καὶ χασμάτων. Νομίζω δὲ ὅτι θὰ ἐξήντλουν ἐν τέλει τὴν φιλικὴν ὑπομονήν σου, ἐνδιατρίβων διεξοδικώτερον ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου. Ἀλλὰ, φίλε μου, πρόκειται περὶ μητρὸς μεθ' ἧς κοινοὺς ἔσχομεν ἀνέκαθεν τοὺς πόθους καὶ τὰς ἐλπίδας· μὴ ἀπορῆτε ἑπομένως ἂν ἐπιθυμῶν νὰ εἴπω πλείονα, ὀλιγώτερα τοῦ δέοντος ἐκφράζω.

Ἐν τῷ «Ἀνθῶνι» μετὰ πλείστης ὅσης εὐχαριστήσεως εἶδον ἐμβριθεῖς τινας περὶ γυναικὸς μελέτας. Καὶ δὴ προκειμένου περὶ σπουδαιοτάτου ὅλως καὶ κοινωφελοῦς ἀντικειμένου δὲν δύναμαι ἢ νὰ εὐχαριστήσω ὑμᾶς ἐπὶ τῇ ἀφετηρίᾳ. Ὦ! φίλτατε Γεώργιε, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξάρητε μέχρις οὐρανοῦ καὶ διϋλίσητε μέχρι μορίου πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ ἀνορθωσῃ καὶ διαμορφώσῃ τὸν λαὸν ἐν Ἑλλάδι. Τὸ θῆλυ γένος παρ' ἡμῶν καὶ ἠδικήθη καὶ ἠμέληται. Ἐχωρίσθη τοῦ ἄρρενος καὶ μεταξὺ τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου ἐτέθη φραγμὸς καὶ ρομφαία πυρίνη. Ἡ γυνὴ παρ' ἡμῖν δὲν εἶναι τὸ ἔνδαλμα ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐνατενίζει μετὰ περιπαθείας καὶ τρυφερότητος ὁ ἀνήρ. Εἶναι ἡ λεία τὴν ὁποίαν δι' ἀτρύτων κόπων προσπαθεῖ νὰ ἁρπάσῃ καὶ ἀπαγάγῃ. Δὲν εἶναι ὁ φαέθων ἀστὴρ περὶ τὸν ὁποῖον οἱ συλλογισμοὶ ἡμῶν καὶ αἱ σκέψεις ἀναθρώσκουσι. Δὲν εἶναι τὸ παλλάδιον ἐπὶ τὰ στέρνα τοῦ ὁποίου ἀποθέτομεν τὸ ἄχθος τῆς ἡμέρας καὶ τὰς φροντίδας τοῦ βίου. Δὲν εἶναι ἡ σύντροφος ἡμῶν καὶ συνεργάτις ἀναμέσον τῆς αἰθρίας καὶ τῶν ὑετῶν τῆς ζωῆς. Εἶναι ἡ ἄφωνος καὶ λυσίκομος μάρτυς ὁτὲ μὲν γονυκλινὴς καὶ ἄναυδος παρὰ τὸν βωμὸν τοῦ Ὑμεναίου, ὁτὲ δὲ περιδεὴς συνεσταλμένη καὶ ἀκοινώνητος παρὰ τὴν πατρικὴν ἑστίαν. Ἡ διάνοιά της τεθολωμένη ὑπὸ τοῦ ζόφου προκαταλυσμιαίων καὶ παλινδρομικῶν παραδόσεων, ἡ γλῶσσα της περιδεδεμένη ὑπὸ παχυλῆς καὶ καταψηλαφήτου ἀμαθείας παρίσταται ἐν τῷ βίῳ δεσμώτης σιγηλὸς, αἰχμάλωτος ἀφανής. Πῶς; Ἄρα γε ὁ ὕψιστος τῆς Προνοίας δάκτυλος καθυστέρησεν ἐν ἐκείνῃ τὰ προσόντα καὶ πλεονεκτήματα δι' ὧν ἐπροικίσατο τὸν ἄνδρα; Ὤ! οὐχί. Αὐτὸς οὗτος ὁ τὰ πρωτόλεια τοῦ βίου ἐν παντὶ καὶ πάντοτε ἀπολαύων, αὐτὸς οὗτος ὁ ἀνήρ, ὁ ἀξιῶν αὐτὴν οὐρανίαν καὶ ἰσάγγελον ἀμιγῆ παντὸς πάθους καὶ πάσης ὀρέξεως, αὐτὸς οὗτος καθυστέρησε τῆς γυναικὸς ὅσα ἐν αὐτῇ ἐπιθυμεῖ καὶ παρ' ἐκείνης ἀπεκδέχεται. Πεπιεσμένη ὑπὸ τὸ ἄχθος ἀπαισίου ζυγοῦ, ἀπογεγυμνωμένη πάσης θελήσεως καὶ πρωτοβουλίας ἠκρωτηριασμένη κατὰ τὰς κρίσεις καὶ τὴν ἀντίληψιν, ἀδαὴς ἐν πολλοῖς καὶ ἀναφάλβητος, πῶς νὰ μὴ τραπῇ ἔρμαιον τῶν παθῶν καὶ τῶν ὀρέξεων αἵτινες ἀδήφαγον ἀνοίγουσι τάφον εἰς τὰ στέρνα τῆς κοινωνίας; Πῶς νὰ μὴ ἀποβλέπῃ πρὸς τὸν ἄνδρα ὡς πρὸς τὸν ἐκπορθητὴν αὐτῆς καὶ τύραννον; Ὦ! ἄν ἠδυνάμην, ἄριστέ μοι φίλε, νὰ σὲ εἶχον πλησίον μου τὴν στιγμὴν ταύτην! Νὰ ἴδῃς μετὰ πόσης ἀφελείας καὶ χάριτος, νὰ ἀκούσῃς μετὰ πόσης λογικῆς ἐμβριθείας καὶ σκέψεως νεᾶνις δεκαε-

πταέτις παραβάλλει τὸν μεγαλώνυμον ἀριστοτέχνην Σαλβίνην ὑποκρινόμενον τὸν Ὀθέλλον καὶ τὸν Χαμλέτον τοῦ Σεϊξπήρ πρὸς τὸν Ἴρβιγκα παριστάνοντα ἐπίσης τὸν Χαμλέτον ἔνθους, δὲν ἀμφιβάλλω Γεώργιε, θὰ ἀνέκραζες· Ὦ! γλυκὺ καὶ εὐκίσθητον θῆλυ τῆς Ἑλλάδος φῦλον, ὁποία πικρά τοῦ ᾅδου Μέγαιρα ἐπὶ τοσοῦτον ἰστείρωσε τοὺς διανοητικοὺς θησαυρούς σου! Πῶς τῳόντι νὰ μὴ ἐκτιμᾷ τις καὶ θαυμάζῃ τὰ ἀκένωτα τῆς καρδίας σου αἰσθήματα, ἅτινα καίτοι ἐν τῇ πρωτοπλάσῳ αὐτῶν καταστάσει, θερμὰ οὐδὲν ἧσσον ἐσαεὶ καὶ διάπυρα ἀναβλύζουσιν ἀπὸ τῶν στέρνων τῆς μητρὸς, τῆς θυγατρός, τῆς ἀδελφῆς, τῆς συζύγου;

Ἀλλὰ, Κυρ. Γεώργη, πρέπει ἤδη νὰ περάνωμεν τὴν παροῦσαν, διότι ἀρκετὰ δὰ Σὲ ἐβασάνισα. Δὲν ἀμφιβάλλω δὲ ὅτι θὰ δυξάζῃς τὸν Ὕψιστον ὅτι δὲν μοὶ ἐπῆλθεν ἡ ἰδέα νὰ γράψω τι διὰ τὸν «Ἀνθῶνα» διότι τότε δὰ θὰ ἐζήντλουν τὴν ὑπομονὴν τῶν φιλομούσων ἀναγνωστῶν καὶ τῶν ἐρατεινῶν ἀναγνωστριῶν, καὶ ἡ Σύνταξις βεβαίως θὰ ἤκουε παράπονα κατὰ στιβάδας. Τοῦτο, βεβαιώθητε, οὐδέποτε θὰ ἐπεθύμουν. Ἂν δὲ σήμερον ἐπὶ τοσοῦτον ἐξέτεινα τὸν λόγον ἐλπίζω νὰ τύχω φιλικῆς παρ' ὑμῶν συγγνώμης. Ὁ Λαμαρτῖνος περάνας τὴν φαντασιόπληκτον «Desespoir» ἐνόμισεν ὅτι καίριον κατήνεγκε κατὰ τῆς τύχης τραῦμα. Ἐγὼ εἶχον ἀνάγκην νὰ στενάξω προσέκλινα ἑπομένως εἰς τὸ οὖς ἑνὸς φίλου ἵνα ἐκπέμψω τὴν στοναχὴν τῆς καρδίας μου ταύτην. Προτοῦ δὲ ἀπομακρυνθῶ ἀπὸ τὸ οὖς ὅπερ τοσοῦτον φιλίως ἐτάνυσας ὑπὲρ ἐμοῦ ἐπίτρεψόν μοι νὰ σοὶ εἴπω χαμηλῇ ὅσον οἷον τε τῇ φωνῇ καὶ μεθ' ὅλης τῆς δεούσης ἐμπιστοσύνης καὶ ἐπιφυλάξεως, ὅτι ἐν τῇ μονιμότητι ἔγκειται ἡ εὐημερία τῶν ἐθνῶν. Πᾶσα μεταβολὴ ἐν Ἑλλάδι νέα θὰ καθίστατο καὶ ἐπαρίστερος παλινδρομία. Αἱ κατὰ καιροὺς κυβερνήσεις δὲν δύνανται ἢ νὰ παλαίωσι τὴν Σισύφιον πρὸς ἀλλήλας πάλην. Αὕτη ἀτυχῶς ἐπὶ τοῦ παρόντος εἶναι ἡ τύχη των καὶ οὐκ ἄλλως ἔστι γενέσθαι. Τὸ ἔθνος ὅμως δύναται νὰ ἀντλήσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ τὰς δεούσας διοικητικὰς καὶ οἰκονομικὰς δυνάμεις καὶ λησμονοῦν ἐξ ὁλοκλήρου τὴν ὕπαρξιν κομματαρχῶν νὰ συνάψῃ ἅπαντα τὰ ὑγιῆ αὐτοῦ στοιχεῖα εἰς ἕν καὶ μόνα νὰ ἀναθέσῃ τὴν ἐντολὴν τῆς διαμορφώσεως καὶ ἐμπολιτίσεως τοῦ λαοῦ τῆς Ἑλλάδος. Ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς τούτους δὲ, αἱρομένης τοῦτέστιν ἀπὸ τὸ μέσον τῆς ἀργίας, χορηγουμένου ἄρτου εἰς μυριάδας ἀπόρων καὶ πεινα-λέων, ἐπιχεομένων τῶν φώτων εἰς ἀπείρους ἀγραμμάτους, κατισχυομένης τῆς θρησκευτικῆς πίστεως, ἀναπτερουμένου τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος, ἐξασφαλιζομένης τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἀτόμου, ἀποκαθισταμένης τῆς ἐλευθερίας τοῦ λόγου καὶ τῆς συνειδήσεως, θὰ δυνηθῶμεν εὐκόλως νὰ ἐλπίσωμεν ἐπὶ νέαν γενεὰν, ἥτις ἐμφανιζομένη ἀπέναντι τῶν μαύρων συκοφαντῶν τῆς Ἑλλάδος νὰ τοῖς εἴπῃ ΕΙΜΑΙ ΚΡΑΤΟΣ.

Ὑγίαινε καὶ εὐτύχει

Σὸς

Χ. ΡΟΥΣΙΑΝΟΣ

Ἐν Λονδίνῳ τῇ 1]13 Ἰουλίου 1875.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ

ΕΠΙΣΚΕΠΤΟΜΕΝΟΥ ΤΟΝ ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΝ

ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΘΕΑΤΡΙΚΩΝ

ΠΟΙΗΤΩΝ ΤΩΝ ΑΒΔΗΡΩΝ.

[Συνέχεια, ὅρα φυλλάδιον Θ'.]

Ἔγνω ἀπὸ τῆς ἀρκευθίδος τῆς κέδρου τοῦ Λιβάνου ἄχρι τοῦ βρυώδους